

Gică MANOLE

POSTERITATEA LUI IO ȘTEFAN VOIEVOD

La 505 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, țara sa, Țara Moldovei, pentru care el nu ezitase să sacrifice atâtea vieți, și pe care o iubise și o slujise ca nimeni altul, se găsește, ca și acum un veac, sfâșiată, ruptă în două. Iar nădejdea ca partea înstrăinată să se întrupeze, din nou, țării a fost risipită. Așa că, a-l invoca pe Delavrancea, din sfârșitul piesei de teatru „Apus de soare”, acum, când jumătate din Țara Moldovei lui Ștefan cel Mare este pierdută, nu înseamnă altceva decât inconștiență și cinism. Nu ne rămâne decât speranța și credința că, autoritățile de la București, cât și cele de la Chișinău, vor reuși să se pună de acord în vederea reparării nedreptății, în sensul unirii Basarabiei cu România. Ca și acum un veac, comemorarea morții lui Ștefan cel Mare găsește poporul român la o răscruce, iar somnul veșnic al eroului este tulburat și întunecat de persistența nedreptății față de țara sa, nedreptate pe care el o urâse atât de mult și pe care o izgonise, cât a trăit, din țara lui cea mândră și vitează. Prezența copleșitoare a nedreptății, la români, are drept cauză faptul că, deseori, legăturile noastre cu trecutul slăbesc sau țin de inerție; nerespectând poporul de azi, prin abandonarea idealului național, dovedești că ești indiferent față de poporul cel mare și vechi, în numele unui ticălos „realism” politic!

Dacă se mai vorbește despre marile personalități ale trecutului nostru, faptul se petrece fortuit sau din fătărmicie, iar școala românească de astăzi a abdicat definitiv de la rosturile sale mari și vechi: acelea de a moraliza tinerii, prin exemplele de sacrificiu ale trecutului. Însăși lumea noastră, așa cum e zidită sau pe cale de a se construi, rămâne străină esenței tradiției și valorilor ei. Am mai spus-o și o mai afirm, cu tărie: în istoria unui popor, a unei națiuni, nu există constanță și continuitate doar prin descindere biologică, ci, înainte de toate, prin valoare morală, valoare ce trebuie conservată, respectată, ocrotită, continuată. Și cum ar fi putut să existe continuitate, în sens moral, la români, când istoria, cu fracturile ei nemiloase, cu prăbușirile ei, și-a făcut simțită prezența copleșitoare, în sens negativ, peste spațiul românesc, mai din plin ca oriunde aiurea.

Valoarea morală a poporului român, ca și a altora, este dată de faptele trecutului, de munca și jertfa acestuia. Dacă ignori moștenirea transmisă de un trecut cutremurător, uiți din cine descinzi și îți alterezi identitatea, chiar dacă formal te revendici de la acel trecut. Lumea românilor, astăzi, nu are nevoie de trimiteri ipocrite, false, la trecut și eroii săi, ci de abandonarea rapidă și fără întoarcere a tuturor rezelor ce ne-au alterat până la desfigurare, chipul; trebuie, este obligatoriu să ne dezmeticim, dacă Dumnezeu nu și-a pus în gând să ne piardă, să ne așternem la temelia vieților noastre valori vechi de când lumea, precum cinstea, munca tenace, onoarea, respectul față de ceilalți, înțelegerea, bunătatea, cunoașterea, credința adevărată, precum și conștiința trează de a nu ne uita și murdări icoanele morale; pentru că icoanele morale ale trecutului ne-au permis să supraviețuim, și, toate la un loc, ne îngăduie să fim, uneori, mândri și drepi, sub soare.

Cea mai importantă personalitate istorică a poporului român din toată istoria sa, adevărată icoană morală, neîntinată și neclintită, încă, a fost cea a lui Ștefan cel Mare, și datorită căreia putem să suportăm, să depășim toate nedreptățile istoriei. În jumătatea de secol a domniei sale, Ștefan cel Mare va transforma și organiza, pe toate planurile, Țara Moldovei. Vor fi construite cetăți și biserici pentru ca țara să poată fi apărată, iar Dumnezeu să aibă adăpost pe cuprinsul ei; vor fi întemeiate sute de noi așezări, ca semn că țara aparținea oamenilor săi și nu doar unui grup sau altuia; toți vor fi convinși să se implice într-un efort militar și de muncă sistematic și permanent, în așa fel încât puterea Țării Moldovei a ajuns să fie temută și respectată; legăturile cu străinătatea au fost numeroase și variate, iar Țara Moldovei s-a aflat racordată la civilizația Europei, după cum domnul său a avut o certă viziune politică europeană; marea boierime va fi adusă la supunere și ascultare, și, cu excepția a două cazuri, va sta alături de domn până la sfârșit, iar voievodul a vegheat neobosit ca dreptatea cea de toate zilele să-și facă loc sigur în țara sa.

Dar, înainte de toate, Ștefan cel Mare și poporul său vor purta din conștiința apartenenței la civilizația creștină, un lung și greu război cu Imperiul otoman, în absența unui minim ajutor din partea lumii creștine. Lupta aceasta grea, cu turcii, a adus glorie Țării Moldovei și Domnului său, obligându-l pe Papa Sixt al IV-lea să-l considere pe Ștefan cel Mare drept un „adevărat atlet al credinței creștine” (1476), iar pe venețieni să-l numească „prea puternicul atlet al creștinătății” (1476). Vrăjmașii, care până la Ștefan cel Mare desconsiderau Țara Moldovei, invadând-o și jefuind-o după voia lor, vor fi pedepsiți

cu atâta strălucire, atunci când au atentat la existența țării, încât vor uita, pentru multă vreme, drumurile spre statul românesc est-carpatic.

Contribuția aceasta am scris-o dintr-o suflare, cu sufletul luminat, ca semn al dragostei față de un timp în care neamul românesc a fost în stare să-și croiască un destin istoric excepțional. Iar amintirea acelor vremuri eroice îmi permit, încă, să cred, cu toată puterea sufletului meu, că nu-i totul pierdut, că refacerea unității naționale este perfect posibilă, numai bazându-ne pe conștiința tare a drepturilor noastre istorice, că rosturile mari, ale noastre, în istorie, nu s-au epuizat.

*

La primul atac asupra Chilieii, la 1462, Ștefan cel Mare a fost rănit la piciorul stâng; rana a fost destul de gravă, ținând cont că Domnul Țării Moldovei nu s-a vindecat complet niciodată. În legătură cu acest fapt, *Cronica moldo-polonă* notează: „Anul Domnului 6970 (1462), iunie 22, l-au lovit la picior pe Ștefan ungurii din Chilia”¹.

Întreaga viață a lui Ștefan cel Mare a fost agitată și aspră, punându-i, deseori, la încercare resursele fizice și psihice. Dacă trecerea timpului nu i-a știrbit cu nimic tăria de caracter, voința neînfrântă, mintea strălucită, cu timpul, trupul marelui viteaz începe să cedeze, dând semne de oboseală. Starea sănătății sale se va înrăutăți, în ultimii ani ai vieții, și din cauza rănii de la picior, precum și a podagrei, diagnostic stabilit după venirea la Suceava a medicului venețian Matteo Muriano. Deși suporta dureri mari, în ultimii ani ai domniei și vieții, Ștefan cel Mare participă la campaniile împotriva Poloniei, și se prezintă, în persoană, la locurile de întâlnire ale delegațiilor moldoveană, polonă și maghiară, ce trebuiau să medieze conflictul dintre Țara Moldovei și Polonia cu privire la Pocuția. Viața lui zbuciumată, grijile sale mari pentru soarta țării, le va scoate chiar Ștefan cel Mare, în evidență: „Ivan al Moscovei nu se bate niciodată cu dușmanii și cuprinde mereu ținuturi și cetăți noi, iar eu o zi nu pot lăsa sabia din mâini și abia izbutesc să-mi păstrez țara întreagă”².

Obosit și bolnav, Ștefan cel Mare caută, în Europa, medici care să-i vindece rana sau să-i ușureze suferințele. Îi roagă, pe regele Ungariei, Vladislav al II-lea, prieten și nu suzeran, și pe Maximilian I de Habsburg, să-i trimită medici, din țările lor, spre a-i ușura suferința. Ultimul îi trimite un medic, dar care pleacă, repede, din Suceava. Soliile sale au cerut și Veneției medici buni, iar una a ajuns chiar la Nürnberg, care și angajează un medic, Johann Klingensporn, dar, în drum spre Țara Moldovei, medicul respectiv dispare fără urmă³. În august 1502, sosește în Țara Moldovei, venind din Veneția, medicul Matteo Muriano. Au rămas de la acest *doctor în arte și medicină* câteva mărturisiri semnificative despre ultimul an de viață al lui Ștefan cel Mare. Așa, într-un raport al său către dogele Veneției, Leonardo Loredan (1501-1521), Matteo Muriano scrie că l-a întâlnit pe Ștefan cel Mare, întâia oară, la Suceava, pe 22 august 1502. Muriano știa ceea ce cunoștea întreaga Europă, că Ștefan cel Mare era un „domn vestit”⁴, ca și un „domn atât de mare”⁵. Ștefan cel Mare îl primește pe medicul venețian „cu dovezi și cuvinte foarte prietenești”⁶, zicându-i, chiar de la început că a vrut un medic doar de la venețieni „prieteni mei de care sunt sigur că mă iubesc”⁷, că este „înconjurat de dușmani din toate părțile și am purtat 36 de lupte de când sunt domnul acestei țări, dintre care am fost învingător în 34 și am pierdut 2”⁸. Matteo Muriano informează pe dogele Veneției că Ștefan cel Mare „este un om foarte înțelept, vrednic de multă laudă, iubit mult de suspușii lui pentru că este îndurător și drept, veșnic treaz și darnic, arată bine la trup pentru vârsta sa,

¹ Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în cronică, Sfânta Mănăstire Putna, 2004, pp. 41-42.

² P. P. Panaiteșcu, Ștefan cel Mare. O încercare de caracterizare, în *AIIXI*, XXIX, 1992, Iași, p. 8.

³ T. Ghițan, Cr. Mircioiu, Câteva precizări în jurul diagnosticului bolii lui Ștefan cel Mare, în Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în istorie, Sfânta Mănăstire Putna, 2003, p. 132.

⁴ Raportul lui Matteo Muriano (7 decembrie 1502), în Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în cronică, Sfânta Mănăstire Putna, 2004, p. 326.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

dacă această meteahnă nu l-ar fi chinuit (podagra – n.m., G.M.)”⁹.

Despre moldovenii acelor timpuri medicul venețian afirmă că „sunt toți bărbați vitaji, ageri și nu făcuți să stea pe perne, ci la război pe câmpul de luptă”¹⁰. Matteo Muriano mai crede că Ștefan cel Mare ca „domn preavestit poate să ridice 60.000 de oameni de ispravă, adică 40.000 de călăreți și 20.000 de pedestrași”¹¹, iar Țara Moldovei „este mănoasă și foarte frumoasă...”¹², din ea „s-ar putea ataca flancurile acestui perfid sultan turcesc...”¹³. La fel, vorbind cu unii sau cu alții „care vin de la Constantinopol”¹⁴, oameni „de mare încredere”¹⁵, Matteo Muriano își informează stăpânul că „turcii au mare frică de acest domn”¹⁶. Într-un alt raport, din 5 ianuarie 1503, Matteo Muriano, îl numește pe Ștefan cel Mare îl numește „prea strălucit domn”¹⁷. Și regele Ungariei, Vladislav al II-lea scrie aceluiasi doge al Veneției, la 9 nov. 1503: „Domnul Moldovei, credinciosul nostru iubit, e chinuit de o boală lungă și e ajuns la grele bătrâneți, astfel că chiar viața, în viitor, îi e nesuferită. Nu se poate mișca, nici ajuta cu mâinile și picioarele, dar altcum e sănătos”¹⁸. Grea pedeapsă a trebuit să suporte marele domn: să stea mișcat în splendida sa Curte Domnească de la Suceava. Dar așa cum îl știm din toată viața sa, s-a supus suferinței dată lui ca pedeapsă de Dumnezeu cel atotputernic și în care a avut până la moarte o credință neclintită. Matteo Muriano nu-și va mai vedea Veneția natală, deoarece a murit, la Suceava, la sfârșitul anului 1503, intrând în istoria românilor odată cu cea mai strălucită epocă a lor: vremea lui Ștefan cel Mare.

Când Ștefan cel Mare își trăia ultimele luni de viață, polonezii, după ce au încheiat o pace rea cu Rusia lui Ivan al III-lea, au decis să-și ia Pocuția înapoi, jefuind așezările moldovenesti de la graniță. Din porunca domnului, imobilizat la Curtea sa de la Suceava, călăreții moldoveni i-au respins pe polonezi: Pocuția rămânea Țării Moldovei¹⁹. Medicii aflați în jurul lui Domnului, înțelegând situația gravă (căci „*avea picioarele acoperite cu răni*” - Ieronim de Cesena și Leonardo Massari), au hotărât să-i ardă, cu fierul înroșit, rănilor infectate. Ștefan cel Mare acceptă și suportă cu tărie durerile cumplite provocate de așa-zisa operație și care îi va grăbi moartea²⁰. Mai are puterea, cu două zile înainte de moarte, să impună boierilor, și înaltului cler, pe fiul său Bogdan, ca domn, poruncind decapitarea celor implicați în nesocotirea voinței sale. Clerul nu-l voia pe Bogdan pe tronul Țării Moldovei, deoarece era „însemnat”, și, conform tradiției, un om însemnat nu avea voie să fie domn. Ștefan cel Mare, cu voința sa neîmblânzită, a evitat declanșarea unui război civil chiar la moartea sa. Pentru îndrăzneala arătată, refuzându-i sfințirea Coroanei, nici un reprezentant al clerului nu va fi acceptat în Sfatul Domnesc pe timpul domniilor lui Bogdan al III-lea (1504-1517) și Ștefan cel Viteaz (1517-1527). Înaltul cler al Moldovei va reintra în grația domnului, de abia în prima domnie a lui Petru Rareș (1527-1538).

Boierii revoltați, după ce au fost uciși capii lor, la porunca lui Ștefan cel Mare, au fost convinși să-l accepte pe Bogdan al III-lea ca domn. La patru ore după ce a răsarit soarele, pe 2 iulie

⁹ *Ibidem*, p. 327.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Raportul lui Matteo Muriano (5 ianuarie 1503)*, în *Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în Cronică*, Sfânta Mănăstire Putna, 2004, p. 33 l.

¹⁸ I. Ursu, *op. cit.*, p. 275.

¹⁹ În ciuda celor susținute de cronicarii polonezi citați la nota 10, capitolul *Ultimii ani de domnie. Problema Pocuției*, cred că, până la moartea lui Ștefan cel Mare, Pocuția a continuat să se afle în stăpânirea Țării Moldovei. Bielski, Wapowski, etc., este posibil să fi făcut trimiteri la luptele moldo-polone, pentru Pocuția, din timpul lui Bogdan al II-lea (1504-1517), când regatul polonez reușește să smulgă această provincie de sub stăpânirea Țării Moldovei. Din raportul informativ al lui Matteo Muriano către Dogele Veneției, Leonardo Loredan, din 5 ianuarie 1503, reiese limpede că la acel moment exista o stare de război între Țara Moldovei și Polonia.

²⁰ T. Ghițan, Cr. Mircioiu, *op. cit.*, p. 136.

1504, Ștefan cel Mare a murit. Se sfârșește cu el cel mai important timp pe care l-a cunoscut poporul român în toată istoria sa. I-a murit trupul vlăguit și chinuit de boală, dar sufletul său a rămas viu, în veci, trăind în conștiința poporului român. Ca și Iisus Hristos, Ștefan cel Mare, murind, a înviat cu moartea pe moarte călcând, și va fi pururi viu atâta timp cât faptele sale vor fi cunoscute, iar memoria-i va fi cinstită și slăvită de poporul căruia i-a jertfit el viața sa întreagă.

A avut o domnie lungă, cea mai lungă din istoria noastră (dacă facem abstracție de cea a lui Carol I), 47 de ani, două luni și 3 săptămâni. A fost înmormântat la Putna, mănăstire ctitorită de el și stabilită ca necropolă a familiei sale. Inscripția de pe piatra sa de mormânt nu este completă, deoarece a fost cioplită în timpul vieții sale, anul morții lipsind. Ultima sa soție, Maria, cea capturată în toamna lui 1473, fiica lui Radu cel Frumos, împreună cu fiul său Bogdan al III-lea, au pus o inscripție pe acoperământul mormântului: „Io Bogdan voievod, cu mila lui Dumnezeu domnul Țării Moldovei, a înfrumusețat și învelit, cu acest acoperământ mormântul tatălui său Io Ștefan voievod, care a domnit în Moldova 47 de ani și 3 luni și care s-a mutat la lăcașul cel veșnic în anul 7012 (1504), luna iulie, ziua a doua, marți în ceasul al patrulea din zi”²¹.

Moartea lui Ștefan cel Mare a fost consemnată de aproape toți contemporanii ca un eveniment important al timpului. Ungurii erau foarte neliniștiți, după moartea lui Ștefan cel Mare, de posibilitatea ca turcii să ocupe Țara Moldovei, caz în care ei s-ar fi simțit în pericol de moarte. În această direcție Nicolae Istfvanfi nota: „S-a încredințat aducerii aminte că pe vremea aceasta principele Ștefan a plecat dintre cei vii, doborât de îndelungate dureri la încheieturi și de alte boli și bătrânețe. Se spune că acest om a fost vestit și sărbătorit cât a trăit pentru priceperea lui în arta militară și pentru strălucitele lui războaie... el s-a arătat mai presus de toți dușmanii... și pe drept trebuie socotit printre bărbații vrednici de ținut minte de pe vremea sa”²². Moartea lui Ștefan cel Mare i-a dat ocazia lui Miechowski să aprecieze că: „Natura îl făcuse norocos, isteț și viteaz. Bărbat triumfal și victorios, care ai biruit pe toți regii vecini! *Om fericit care te-ai bucurat de toate darurile câte natura omenească numai în parte le dă altora: unii înțelepți și vicleni, alții viteji și drepti, alții iarăși cu noroc împotriva dușmanilor! Tu singur le-ai avut hărăzite toate lăolaltă: prevăzător, viteaz, biruitor al dușmanilor. Nu degeaba trebuie socotit printre eroii secolului nostru*”²³. Aceiași recunoaștere a marilor calități ale lui Ștefan cel Mare se întâlnește consemnată și la B. Wapowski: „De bună seamă a fost viteaz, viclean și războinic norocos, căci a învins pe Matia, regele Ungariei, într-o luptă de noapte la Baia, rănindu-l cu trei săgeți. Pe tătari de multe ori i-a alungat. Pe Mahomed, sultanul turcilor, care după luarea Constantinopolului trecuse Dunărea cu 120.000 de ostași și jefuia Moldova, l-a învins, iar oștile cele mari ale dușmanului le-a risipit și le-a pus pe fugă... la râul Bârlad... l-a înfrânt și pe regele Albert”; că Ștefan cel Mare a fost „înezestrat cu virtuți de erou și socotit printre bărbații vestiți în arta războaielor”²⁴. Peste aproape un secol după moartea lui Ștefan cel Mare, Matei Strykowski, trecând prin Țara Moldovei, notează: „din cauza nemaipomenitei lui bravuri, românii îl socotesc sfânt”²⁵ pe Ștefan cel Mare. Tot același cronicar adaugă că „moldovenii și muntenii cântă despre el în toate oșpețiile lor, în sunetele alăutelor: «Ștefan, Ștefan Vodă, Ștefan, Ștefan Vodă, bătea pe turci, bătea pe unguri, pe poloni». În cursul călătoriei mele în Turcia, am văzut în București, capitala și reședința domnului muntean care ne-a poftit la prânz, portretul acestui Ștefan cu coroană regală pe cap și cu sceptrul în mână... atârnat pe peretele iatacului domnului”²⁶.

Și chiar așa l-au crezut românii, pe viteazul lor Domn, sfânt, imediat după moarte. Așa fiind, canonizarea lui Ștefan cel Mare, cu mai bine de un deceniu în urmă, de către Biserica Ortodoxă Română, a apărut drept un lucru firesc: să cinstească un erou căruia poporul român i-a purtat totdeauna recunoștință, respect și iubire. Dacă românii l-au numit pe Ștefan cel Mare, imediat după moarte, Sfânt,

²¹ Nicolae Grigoraș, *op. cit.*, pp. 277-278.

²² Nicolaus Istfvanffius (Istvanffy), *Regni hungarici historia, în Portret în Cronică*, pp. 215-216.

²³ Matei Miechowski, *op. cit.*, în *Portret în Cronică*, p. 175.

²⁴ Bernard Wapowski, *op. cit.*, în *Portret în Cronică*, p. 191.

²⁵ Maciej (Matei) Strykowski, *op. cit.*, în *Portret în Cronică*, p. 115.

²⁶ *Ibidem*.

străinii sunt cei ce i-au spus, primii, *cel Mare*, prin regele Poloniei, Sigismund I (1506-1548), care, într-o scrisoare către Petru Rareș, la 3 februarie 1531, îi scrie acestuia: „*Stephanus ille magnus predecessor tuus*” („*ACELE MARE ȘTEFAN, predecessorul tău*”²⁷). Valentin Prepostvări, general ungur și consilier al împăratului Rudolf al II-lea, scria, la 1593, lui Aron Vodă (1591-1595) îndemnându-l să se alăture coaliției antiotomane, folosindu-se de exemplul lui Ștefan cel Mare, „a cărei slavă de viteaz mai trăiește și numele lui nu se va șterge cât va ființa lumea”²⁸, dovedind că faima lui Ștefan cel Mare, gloria sa, erau încă vii, în Europa, la un secol după moartea sa. Iar Cronicarul polonez, Martin Cromer, îl socotește pe Ștefan cel Mare „bărbat în toate veacurile vrednic de aducere aminte pentru mărirea sufletului său, pentru agerimea sa, pentru priceperea sa în ale războiului și pentru norocoasele sale războaie împotriva turcilor, ungurilor, polonezilor și tătarilor”²⁹.

Grigore Ureche, de cum a scris că Ștefan cel Mare a murit, îl și definește, înainte de toate, ca un om „mânios și de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospete omorârea fără județu”³⁰, ca și cum dintre nenumăratele mari calități ale lui Ștefan cel Mare, acestea trebuiau subliniate mai întâi. Poziția lui Grigore Ureche definește concepția marii boierimi față de un domn autocrat, neîndurător față de trădare și neascultare de porunci. Grigore Ureche ar fi vrut ca Ștefan cel Mare să fie aidoma lui Petru Șchiopul, care, din „sfatul boierilor nu ieșia”³¹, fiind „ca o matcă fără ac”³² și pentru care găsește cuvinte de laudă tot atât de mari, cât pentru Ștefan cel Mare!!! Portretul făcut de Grigore Ureche, concentrat în câteva rânduri, surprinde, totuși, esențialul unei vieți și domnii fără pereche în istoria românilor: „... era om întreg la fire, neleneșu, și, lucrul său îl știa a-l acoperi, și unde nu gândiai, acolo îl aflai. La lucru de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vâriea, ca văzându-l al săi, să nu să îndărăptieaze și pentru aceia raru războiu de nu biruia. Și unde biruia alții, nu perdea nădejdea, că știindu-se căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor”³³. Este, acest portret, făcut de Grigore Ureche sau poate de Simion Dascălul, o recunoaștere a marilor calități de conducător și luptător ale lui Ștefan cel Mare, și nimic mai mult. Dacă polonezul Jan Dlugosz îl prețuia pe Ștefan cel Mare ca pe unul din cei mai mari și importanți bărbați ai lumii din vremea sa, vrednic să i se încredințeze conducerea luptei comune împotriva turcilor³⁴, pentru Grigore Ureche, aceste cuvinte puține și sărace i s-au părut de-ajuns.

Doliul și durerea ce cuprinseseră Țara Moldovei, la moartea lui Ștefan cel Mare, au fost peste măsură de mari. Același Grigore Ureche nu poate să nu amintească scârba căzută peste Țara Moldovei, la moartea Domnului său: „Plângeau toți ca după un părinte al său, că cunoștea toți că au scăpatu de mult bine și de multă apăratură”³⁵. Și după moarte strășnicia numelui, faima marelui domn, au păzit Țara Moldovei încă ceva vreme. Curând, Țara Moldovei va cădea, de pe „singura culme de glorie”³⁶ cunoscută, iar urmași slabi, neajutorați, uită repede trecutul cel mare, risipind, cu resemnare inconștientă și vinovăție, moștenirea cea mare și sfântă.

Ștefan cel Mare va rămâne, cât va dura lumea, cea mai importantă personalitate istorică născută din inima poporului român, precum și una dintre cele mai de seamă zămislite vreodată de neamul omenesc, pe pământ. Dacă Mihai Eminescu a fost, și este, omul deplin al culturii românești, Ștefan cel Mare reprezintă și va fi în veac singurul om deplin al istoriei românilor. Doar lui Ștefan cel Mare posteritatea i-a zis cu îndreptățire viguroasă, și-i va zice cel Mare, deoarece el singur adună la un loc calități așa de mari (viteaz fără pereche, credință neștrămutată, geniu diplomatic, mândrie și demnitate, cunoaștere perfectă a oamenilor, strateg de marcă, viziune politică europeană, simțul dreptății), încât ne este, nouă, românilor, simbolul cel mai de preț. A. D. Xenopol nu s-a ferit deloc să-l

²⁷ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 349, nota 81.

²⁸ Nicolae Grigoraș, *op. cit.*, p. 293.

²⁹ Martin Cromer, *op. cit.*, în *Portret în Cronică*, p. 194.

³⁰ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*..., ed. P. P. Panaitescu, p. 111.

³¹ *Ibidem*, p. 204.

³² *Ibidem*, p. 205.

³³ *Ibidem*, p. 211.

³⁴ Jan Dlugosz, *op. cit.*, în *Portret în Cronică*, pp. 165-166.

³⁵ Grigore Ureche, *Letopisețul*..., ed. P. P. Panaitescu, p. 111.

³⁶ Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Editura pentru Literatură, București, 1966, p. 219.

compara cu Alexandru Macedon, Carol al XII-lea s-au napoleon I, ba, mai mult, îl crede pe Ștefan cel Mare „a fi singur de felul său, în desfășurarea vremilor”³⁷.

Ștefan cel Mare și-a așezat viața întreagă sub semnul unei credințe tari, neîntinate de fațarnicie și îndoială. Caracterul i-a fost de o curățenie biblică, voința de cremene, iar spiritul de dreptate cu care s-a înnobilit l-a împărtășit generos poporului său mândru, demn și viteaz. A avut conștiința tare, sigură a apartenenței la civilizația creștină europeană, civilizație pe care o simțea, cu toată ființa sa, unitară și pe care ar fi vrut-o solidară cu sine și poporul său în marele său război cu musulmanii³⁸. Temeiurile profunde ale acestei conștiințe izvorau din responsabilitățile pe care el și le-a asumat ca și stăpânitor de țară ortodoxă și i-au făcut pe Ștefan cel Mare și poporul său drept cei mai importanți luptători și apărători români ai Europei creștine. Așa cum a și spus-o, în toată viața sa de luptă biruitoare și jertfă neînfrică, Ștefan cel Mare a luat mereu nădejdea în Dumnezeu cu sine, iar Dumnezeu, cunoscându-i inima curată și cugetul drept, nu l-a părăsit nicicând, împlinindu-i rugăciunea: „Și tu Stăpâne acoperă-ne cu mila Ta de acum și până în veac” (Ștefan cel Mare, 1497).

Așezând Țara Moldovei pe temelii trainice (practic reîntemeind-o), zidind biserici și mănăstiri mai multe decât toți domnii români de până la el, fiind biruitor desăvârșit în marile lupte cu turcii și regatele vecine creștine, ocrotind creștinătatea ortodoxă căzută sub păgân, Ștefan cel Mare se dovedește drept *singurul împărat adevărat din istoria românilor*. Contemporanii săi de același rang, regi sau împărați, cu toată fala și vechimea numelui, n-au fost altceva decât niște creaturi slabe, mediocre, ce nu i-au stat și nu-i pot sta alături, cu nici un chip.

Vor trece veacurile, istoria, soarta omului se vor prefăce fundamental, dar, atâta vreme cât același om va avea puterea și înțelepciunea să-și mențină condiția sub semnul credinței și dreptății, Ștefan cel Mare va fi, pururi, semnul tare al unei umanități biruitoare.

THE POSTERITY OF IO ȘTEFAN VOIEVOD (Summary)

The most important historical personality from the entire history of the Romanian people, a real moral value icon, unashamed and immovable was Ștefan cel Mare. Thanks to him, the Moldavian people were able to excel the injustices of the history. During the half-century of his reign, Ștefan cel Mare has transformed and organized his country at all level. Throughout the country, fortresses and churches were built, to defend the country and to give God a shelter. Hundred of cities were established, to prove that the country belongs to his citizens and not to a small group or another. Each Moldavian was determined to join the army and to work systematically for the increasing the military and the economic power of Moldavia. The diplomatic relations with the countries from the Western Europe were numerous and varied, according to Ștefan cel Mare's will. Also, The Moldavia was connected to the European civilization. Another reformer measure was the determination of the great boyars to listen and to obey the Moldavia's ruler, with any conditions. It happened twice that Ștefan cel Mare to have problems with some boyars, but these problems haven't disturbed his reign.

But, first of all, Ștefan cel Mare and his Moldavian people will carry, from the consciousness of belonging to Christian civilization, a long and a terrifying war against the Ottoman Empire, without any kind of support from the western countries. This difficult fight against the Turks have brought glory and respect from Christian civilization to the Moldavian people and to it's ruler, forcing Pope Sixtus the 4th to name him "...a true athlete of the Christian faith"(1476) and the Venetian people called him "...the most powerful athlete of the Christianity" (1476). The enemies, who have disparaged, attacked and robbed the country of Moldavia, before the reign of Ștefan cel Mare, have been punished for a very long time, so they forgot the routes to his east-Carpathian country.

³⁷ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 368.

³⁸ Despre singurătatea lui Ștefan cel Mare, și a Țării sale, în lupta cu Imperiul otoman, precum și despre poziția ostilă a statelor creștine vecine față de Țara Moldovei, pe timpul domniei sale însuși marele domn n-a ezitat să se pronunțe, răspicat, printr-o solie trimisă la Ivan al III-lea, marele cneaz al Moscovei: *<Iar în părțile acestea numai eu am rămas, că din două părți este păgânătatea cea grea, iar din trei părți măcar că se numesc creștini, dar îmi sunt mai răi decât păgânii.>*